

พระเจ้าติโลกราช : การตั้งอำนาจศูนย์กลาง

ในบทที่แล้วได้แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้สถาบันขุนนางและสถาบันสงฆ์ เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อองค์พระมหากษัตริย์ และการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งคำหนึ่ง เป็นการกระทบกระเทือนต่อฐานะพระราชอำนาจ และมีผลต่อเสถียรภาพของกษัตริย์และอาณาจักรด้วยลักษณะเช่นนี้ปรากฏเรื่อยมาจนเมื่อพระเจ้าติโลกราชขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ต้นรัชกาลพระองค์พยายามสร้างเสถียรภาพและพระราชอำนาจให้เข้มแข็งมั่นคง ซึ่งนอกจากจะอาศัยพระปรีชาสามารถเฉพาะของพระองค์เป็นประการสำคัญแล้ว โดยการใช้พุทธศาสนาและแนวความคิดของพุทธศาสนา การมีขุนนางที่สามารถ รวมทั้งการอาศัยจารีตประเพณี ก็เป็นวิธีที่ทรงใช้เพื่อการนี้ เมื่อฐานะของพระองค์มั่นคงแล้วแล้วก้าวต่อไปคือ การจัดการปกครองเพื่อลดอำนาจและบทบาทของขุนนางตลอดจนพระสงฆ์ ในส่วนของขุนนางนั้นก็โดยการ ปิดโอกาสไม่ให้ขุนนางสามารถสร้างสมอำนาจได้ สำหรับสถาบันสงฆ์ การที่ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ภิกษุทั้งหลายเป็นการถ่วงดุลอำนาจและลดบทบาทของคณะสงฆ์ยุคนั้น

อย่างไรก็ตาม ก่อนจะศึกษาถึงวิธีการจัดการปกครองเพื่อตั้งอำนาจของพระเจ้าติโลกราช การศึกษาถึงฐานะของพระเจ้าติโลกราช ในระยะที่ทรงขึ้นครองราชสมบัติ รวมถึงสภาพทางการเมืองภายนอกที่สำคัญคือ นโยบายการขยายอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยา ก็เป็นเรื่องสำคัญเพราะทั้ง 2 ประการนี้ โดย เฉพาะประการหลัง เป็นเสมือนตัวกระตุ้นให้พระองค์ทรงจัดระบบการปกครองเสถียรภาพของกษัตริย์และสภาพการเมืองภายนอก

เมื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมและความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าติโลกราชแล้วจะเห็นว่า แม้ว่าท้าวอายุราชบุตรองค์ใหญ่ที่พระเจ้าสามฝั่งแกนทรง "ตั้งไว้ว่าจักหือเป็นพระยาแทน" จะหายไปเช่นเดียวกับราชบุตรอีก 5 องค์ และแม้ว่าพระเจ้าสามฝั่งแกนจะมีโอรสสถาปนาราชบุตรองค์ใดไว้แทนท้าวอายุก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงฐานะของราชบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น เท่าที่ปรากฏ

ในตำนานและพงสาวดารท้าวลกจะอยู่ในฐานะที่ค้อยกว่าพี่น้อง กล่าวคือขณะที่
ท้าววังราชบุตรองค์ที่ห้าโคครองพันนาเชียงเวือ ท้าวเจ๊กโคครอง เมืองเชียงราย
และท้าวสืบโคครองเมืองฝาง แดท้าวลกพระเจ้าสามฝั่งแกนโปรดให้ครองเมือง
พร้าววังหิน และต่อมาท้าวลกทำผิดอาชญาจึงถูกส่งไปไว้ยัง เมืองยวมไค¹
จะเห็นว่าฐานะของท้าวลกค้อยกว่าพี่น้องมาก เมืองที่ครองก็เป็นเพียง เมืองเล็ก ๆ
ไม่มีความสำคัญประการใด ทั้งนี้โอกาสที่จะโคครองราชย์ต่อจากพระเจ้าสาม-
ฝั่งแกนจึงน้อยมาก

อย่างไรก็ตาม ท้าวลกก็โคขึ้นครองราชย์ด้วยการชิงราชย์จากพระราช
มิดาคือ พระเจ้าสามฝั่งแกนโดยโครับการช่วยเหลือน้อยมากจากสามเด็กย้อย
ผู้รับใช้ใกล้ชิดของพระเจ้าสามฝั่งแกนเอง² การขึ้นครองราชย์ของท้าวลกหรือ
พระเจ้าติโลกราชนี้ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ผิดทำนองคลองธรรม เพราะเป็นการ
ชิงราชย์จากพระราชมิดา (ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่เมื่อทรงขึ้นครอง-
ราชย์ สิ่งแรกที่ทรงกระทำคือการแสดงถึงความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์
ของพระองค์ ตลอดจนเสริมสร้างฐานะของพระองค์ให้สูงส่งและมั่นคง)

เมื่อพิจารณาถึงสถานะภาพหรือเสถียรภาพของพระองค์แล้ว จะเห็นว่า
ระยะแรกที่ขึ้นครองราชย์นั้น พระองค์ต้องประสบกับปัญหาทั้งภายในและภายนอก
อาณาจักร กล่าวคือ เมื่อขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน^{*} สามเด็กย้อย (ซึ่งค่อนนั้น-
พระเจ้าติโลกราชทรงปูนบำเหน็จความชอบให้เป็นที่เจ้าแสนชานครองพันนาชาน)
คิดขมด โดยการเข้าไปในพระโรงคำ พระเจ้าติโลกราชคงขอให้พระเจ้าอา
คือหมื่นโลกนคร เจ้าเมืองลำปางมาเกลี้ยกล่อมจนสำเร็จ³ แต่พระเจ้าติโลกราช
ก็มีโคประหารเจ้าแสนชาน เพราะยังนึกถึงบุญคุณของเจ้าแสนชานที่-

¹ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 48.

²หวัณ., บัญชีจ้างแปล เลขที่ 28 แฟ้ม 9 พงสาวดารเมืองเงินยาง
หรือเมืองเชียงแสน, หน้า 177.

*ตำนานสิบห้าราชวงศ์ว่า 1 เดือน 15 วัน พงสาวดารเมืองเงินยาง
หรือเมืองเชียงแสนว่า 8 เดือน.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

"...โคคำชุกเป็นพระยา"¹ จึงเพียงแต่ทำโทษ และต่อมาก็โปรดให้พ้นโทษ
ตั้งให้เป็นหมื่นกินพันนาทวน และโปรดให้ครอง เมือง เชียงแสนในที่สุด²

หลังจากจัดการกับปัญหาขบถของ เจ้าแสนชานไค้ไม่นาน ท้าวช้อย-
ราชบุตรองค์เล็กของพระเจ้าสามฝั่งแกนซึ่งครอง เมืองฝางทราบข่าวการชิง
ราชย์ของท้าวลกก็ไม่พอใจ จึงเตรียมทัพตั้งแฉ่ง เมือง พระเจ้าคิโลกราชให้หมื่น-
หาญแห่ทอง เจ้าเมืองลำปางยกไปปราบไม่สำเร็จ หมื่นโลกนครต้องยกทัพไปหนุน
จึงปราบได้ ท้าวช้อยสิ้นพระชนม์ในที่รบ ครั้นนี้ หมื่นเหิงสามโซ่ห่านเจ้าเมืองเหิง
ซึ่ง เขาควกับท้าวช้อยไค้ลอมมีหนังสือขอกำลังทัพอยุธยาช่วย ทัพอยุธยาจะมา
ตั้งอยู่ที่เมือง เชียงทองทัพหน้าถึงสบคัน³ แต่ก็ถูกทัพของหมื่นโลกสามล้านตีแตก
พ่ายไป พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐกล่าวถึง เหตุการณ์ครั้งนี้ว่า

...ศักราช 804 (พ.ศ.1985) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
เสด็จไปเอาเมือง เชียงใหม่ และเขาปลานเมืองมิโค พอทรงพระ
ประจวร และทัพหลวงเสด็จกลับคืน⁴

พงศาวดารและตำนานของทางเหนือไค้กล่าวถึง เหตุการณ์ครั้งนี้ซึ่ง-
แสดงให้เห็นถึงสถานะภาพของพระเจ้าคิโลกราชไค้เป็นอย่างดีกล่าวคือ เมื่อทัพ-
อยุธยาเข้ามาตั้งมั่นที่เมือง เชียงทอง หมื่นโลกสามล้านก็มาเฝ้าพระเจ้าคิโลกราชฯ
ถึงกับปรารภว่า "...กูทั้งเป็นพระยาขึ้นใหม่ พลอยมีศึกยกมาก็คิดเมืองฉะนี้
จะกระทำทั้งฤาดีหนอ"⁵ หมื่นโลกสามล้านจึงอาสาป้องกัน เชียงใหม่จากอยุธยา

¹ ตำนานสิบห้าราชวงศ์, ภาคปริวรรตเล่ม 2, หน้า 21.

² พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 322.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 323.

⁴ ประชุมพงศาวดารภาค 1, "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ-
หลวงประเสริฐ" (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 135.

⁵ หวญ., บัญชีจ้างแปล เลขที่ 28 พัม 9, พงศาวดารเมืองเงินยาง
หรือเมืองเชียงแสน, หน้า 186.

พร้อมกับแนะนำว่า

... เมืองเจ้าเหนือหัวโคเป็นพระยาขึ้นใหม่ ผู้โคจักรักบังข้างข้าง
ยังมีที่ ขอให้รักษาพระองค์อยู่ในเวียง และแต่งการป้องกัน
ศักรภายในใจจงมัน...¹

ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าในระยะแรกของการขึ้นครองราชย์นั้น ฐานะของ-
พระเจ้าโคโลกราชเองยังไม่มั่นคงเท่าที่ควร การขึ้นครองราชย์มิได้เกิดจากการ
ยินยอมพร้อมใจของขุนนางทั้งหมด ซึ่งค่านหนึ่งแสดงถึงการแตกแยกของขุนนาง เอง
นอกจากนี้แม้ว่าพระองค์จะอยู่ในฐานะที่ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุดในอาณาจักร
แต่อำนาจที่แท้จริงจะตกอยู่กับพระเจ้าอา คือ หมื่นโลกนคร หรือ หมื่นโลกสาม-
ล้าน เจ้าเมืองลำปางคนก่อน ที่กล่าวมานี้เห็นได้จากอาญาสิทธิ 4 ประการ²
ที่หมื่นโลกนครทูลขอเมื่อพระเจ้าโคโลกราชขอให้หมื่นโลกนครมาอยู่กับพระองค์ที่
เชียงใหม่ อาญาสิทธิทั้ง 4 ประการนั้น ล้วนแต่เป็นอำนาจหน้าที่ของกษัตริย์ที่จะ
มีได้แต่เพียงผู้เดียวทั้งสิ้น โดยเฉพาะอำนาจที่จะประหารชีวิต กล่าวได้ว่า โดย-
พฤตินัยแล้ว คอนคนรัชกาลขุนนางมีอิทธิพลเหนือพระเจ้าโคโลกราช เพราะแม้แต่
บางประการที่ไม่ทรงเห็นด้วยแต่ก็ทรงยอมตาม เช่น ในอาญาสิทธิประการที่ 4
ที่ว่า ส่วยสาอากร ของ เมืองโคกให้อยู่กับเมืองนั้น พระเจ้าโคโลกราชเองคงจะไม่-

¹ พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 323-324.

² อาญาสิทธิ 4 ประการนั้นคือ

1. คนหอกคนเครื่อง (ทหาร) คนโคละหน้าที่ราชการ หนีจาก
หมู่เขามาแอบแฝงข้างหน้าข้างในจะขอพันผู้นั้น เสียเป็นตรา (ตรา แปลว่า แบบอย่าง)
2. คดีถอยความโค ๆ อันสิ่งเมือง (มุขมนตรี) พิพากษาเค็ด-
ขาดแล้ว กลับมาไหวเจ้าเหนือหัวว่ามีแล้ว ข้าจะขอพันผู้นั้น เสีย

³ เหตุการ เบื้องโคมีขึ้นขอผู้ข้าจัดการก่อน

⁴ ส่วยสาอากรทั้งปวงขอไว้ให้แก่เจ้าแคว้นเป็นผู้เก็บ

อ้างถึงใน พระยาประชาภิจักรจักร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 322.

ทรงเห็นด้วย เพราะปรากฏในเวลาต่อมาว่าในปลายรัชกาลซึ่งตอนนั้นฐานะอำนาจของพระองค์คงมั่นคงแล้ว พระองค์โปรดให้ "...หมื่นคำพรวดครั้งจักเอาเข้าเมืองปิง และเข้าทางเมืองโคกคำคำ คาเงิน คาเบ็ญ ส่วยโรมาเข้าราชโกฏีมากนัก..."¹

นอกจากปัญหาภายในซึ่งกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพ ฐานะ และพระราชอำนาจแล้ว ปัญหาจากภายนอกก็เป็นอีกประการที่มีความสำคัญจนทำให้พระองค์ทรงจัดการปกครองที่สำคัญคือ ปัญหา^{อัน}เนื่องมาจากนโยบายขยายอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยา

นับแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพระจั่ว) เป็นต้นมา อาณาจักรอยุธยามีนโยบายขยายอาณาเขต โดยมุ่งทางเหนืออย่างเห็นไว้ชัด โดยเฉพาะความคิดในการผนวกอาณาจักรสุโขทัยด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการกล่าวถึงทหาร และการเข้าแทรกแซงปัญหาภายในของอาณาจักรสุโขทัย นโยบายการขยายอาณาเขตของอยุธยานั้น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา บันทึกไว้ว่า

พ.ศ. 1914 สมเด็จพระบรมราชาธิราชเสด็จไปเมืองเหนือ และได้เมืองเหนือทั้งปวง

พ.ศ. 1915 เสด็จไปเอาเมืองนครพิงค์คาและเมืองแสง เซรา
ไคเมือง*

พ.ศ. 1916 เสด็จไปเอาเมืองซากังราว (กำแพงเพชร) ไม่ได้

พ.ศ. 1918 เสด็จไปเอาเมืองพิษณุโลก ไคตัวเจ้าเมืองและอพยพ-
ครัวลงมามาก

พ.ศ. 1918 เสด็จไปเอาเมืองซากังราว ครั้งที่ 2 คราวนี้ทัพเมืองซากังราวร่วมกับทัพเมืองน่านออกต่อต้านแต่สู้ไม่ได้ถอยหนีไป

¹ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 67.

* เมืองนครพิงค์คาและเมืองแสง เซรานั้น ท่านอาจารย์ประเสริฐ ณ นคร ใค้ให้ความเห็นว่า เข้าใจว่าเป็นเมืองในเขมร.

พ.ศ.1921 เสด็จไปเอาเมืองซากังราว ครั้งที่ 3 ครั้งนี้พระมหา-
 ธรรมราชาออกรบเอง แต่ท่านกองทัพอยุธยาไม่ไ้ ต้องออกมาถวายบังคม¹
 การที่พระมหาธรรมราชาออกถวายบังคมนี้น่าจะหมายถึงว่าสุโขทัยตก เป็น เมืองขึ้น
 ของกรุงศรีอยุธยาแล้ว จน พ.ศ.1931 สุโขทัยจึงแข็งเมือง กังนั้น อยุธยาจึง
 กองยกทัพมาปราบ เมืองซากังราวอีกครั้ง แต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชทรง-
 ประชวรและสวรรคตกลางทาง เสียก่อน พอดีกับทางอยุธยาเกิดปัญหาชิงราช
 สมบัติ เรื่องทางสุโขทัยจึงยุติลงชั่วคราว จน พ.ศ.1962 ขณะสมเด็จพระ-
 อินทราชาขึ้นครองอยุธยาแล้ว การเข้าแทรกในสุโขทัยจึง เริ่มขึ้นอีกโดยสมเด็จพระ
 พระอินทราชายกทัพไปปราบจลาจลชิงราชสมบัติระหว่างพระยาบาลกับพระยาราม²
 โดยทรงให้พระยาบาลครอง เมืองพิษณุโลก พระยารามครอง เมืองสุโขทัย³
 กังนั้น ปี พ.ศ.1962 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย สุโขทัยก็เป็น เมืองขึ้นของกรุงศรี-
 อยุธยา อีกครั้งหนึ่ง

การผนวกอาณาจักรสุโขทัยของอาณาจักรอยุธยานั้น นอกจากจะใช้
 กำลังทางทหารแล้ว วิธีการสร้างความสัมพันธ์ทาง เครือญาติก็ถูกนำมาใช้ด้วย
 โดยที่สมเด็จพระอินทราชาทรงขอพระราชธิดาของพระเจ้าไสลือไทให้อภิเษกกับ
 เจ้าสามพระยาราชโอรส โดยหวังว่าถ้าเกิดปัญหาไ้ขึ้นกับสุโขทัย หรือถ้าสุโขทัย
 ชาญปกครอง แล้วราชโอรสที่เกิดจากเจ้าสามพระยาและราชธิดาของสุโขทัย
 จะอ้างสิทธิ์ในราชบัลลังก์สุโขทัยไ้⁴ ซึ่งก็เป็นจริงในเวลาต่อมา เมื่อพระเจ้า-
 สุริยวงศ์บรมपालมหาธรรมราชาธิราช หรือพระยาบาลสวรรคตลง สมเด็จพระ
 บรมราชาธิราชที่ 2 หรือเจ้าสามพระยา จึงส่งพระราชโอรสซึ่งประสูติจาก

¹ประชุมพงศาวดารภาค 1, หน้า 131-132.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 132-133.

³สินชัย กระบวนแสง, ประวัติศาสตร์สุโขทัย (กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์พิชเชศ, 2520), หน้า 14.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

เจ้าหญิงสุโขทัย คือ พระราเมศวร ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของพระยาบาลเองไปครอง
พิษณุโลก* ในฐานะอุปราช และเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 สวรรคต
พระราเมศวรก็ขึ้นเสวยราชสมบัติ ต่อมาทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมไตร-
โลกนาถ และในปี พ.ศ.2006 ก็ทรงย้ายที่ประทับมาอยู่ที่เมืองพิษณุโลก¹

นโยบายขยายอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยา มีใ้ให้หยุดอยู่เพียงอาณาจักร
สุโขทัยเท่านั้น แต่เลยมาถึงอาณาจักรลานนาไทยด้วย จึงเห็นว่า เมื่อ
พระเจ้านครราชสีมาเสด็จลงมา เสนาอำมาตย์ก็ยกเจ้าแสนเมืองมาเป็นกษัตริย์ทำให้
เจ้าท้าวมหาพรหมพระเจ้านครราชสีมาพอใจจึงยกทัพมาจะชิงราชย์ แต่ถูกขุนนางต่อต้าน
แตกถอยไปพึ่งอยุธยา ตรงกับรัชกาลพระบรมราชาธิราชที่ 1 คำานานพื้นเมือง
เชียงใหม่กล่าวถึง เหตุการณ์ตอนนี้ว่า

...ท้าวมหาพรหมไปพึ่งพระยาไค้ ไค้สองเดือนปลาย 12 วัน
พวท้าวมหาพรหมชวนพระยาไค้เอาพลศึกขึ้นมาทางนคร หมื่นจุก
ซึ่งข้างออกอุทอนรบ กรุงวักเชียงใหม่ แสนฉานจุง เอาริพลออกคอง
รบชาวไค้ ชาวไค้ลวคหักหนเมื่อหางเมืองไค้นั้นแล²

พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐบันทึกไว้ว่าพระบรมราชาธิราชที่ 1
"...เสด็จไปเอาเมือง เชียงใหม่และให้เจ้าปล้นเมืองนครลำปางมีไค้..."³
การที่อยุธยาแสดงถึงที่ท่า ที่มีคือเชียงใหม่ด้วย การเข้าแทรกแซงปัญหาภายใน
เช่นนี้ ทางเชียงใหม่เองคงจะทราบถึงเจตนาของอยุธยาไค้ดี คั้งนั้นเมื่อสุโขทัย

* ท่านอาจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ไค้อธิบายเพิ่มเติมว่า เข้าใจ
ว่าพระยาบุษิมเรย์ครองพิษณุโลก จนถึง พ.ศ.1994 จึงเป็นขบถไปเข้ากับ
เชียงใหม่ ในช่วง พ.ศ.1994-2005 พระราชชนนีของพระบรมไตรโลกนาถจึง
ครองพิษณุโลกแทน เพราะหมกเชื้อพระวงศ์พระร่วง ฝ่ายชายจึงครองในฐานะเป็น
ธิดาของพระเจ้าไสยลือไท จน พ.ศ.2006 พระบรมไตรโลกนาถจึงไปครอง-
พิษณุโลก.

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

² คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 43.

³ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาว-
ดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (นครหลวง : คลังวิทยา2515); หน้า 445.

มาขอความช่วยเหลือเพื่อต้านทัพอยุธยา พระเจ้าแสนเมืองมาจึงไม่ปฏิเสธ¹ ที่เป็น
เช่นนี้ นอกจากอาจจะ^{เป็น}เพราะพระเจ้าแสนเมืองมาเอง ก็ทรงมีนโยบายขยาย
อาณาเขตเช่นเดียวกับอาณาจักรอยุธยาแล้ว การป้องกันรักษาสุโขทัยให้เป็นอิสระ
จากอยุธยาในขณะที่เชียงใหม่ยังไม่ได้มีอิทธิพลเหนือสุโขทัยจึง เป็นความจำเป็น
ทั้งนี้เพราะอาณาจักรสุโขทัยอยู่ในฐานะ เป็นรัฐกันกระหนระหว่างอาณาจักรอยุธยา
และอาณาจักรลานนาไทย และถ้าเมื่อใดที่อาณาจักรสุโขทัยตกเป็นของฝ่ายใด
อีกฝ่ายก็จะไม่ปลอดภัย ดังนั้นทั้งอาณาจักรลานนาไทยและอาณาจักรอยุธยาจึงมุ่ง
ที่จะผนวกอาณาจักรสุโขทัยจนกลายเป็นสาขาหนึ่งของสงครามระหว่างอยุธยาและ
เชียงใหม่ในเวลาต่อมา

ปัญหาจากภายนอกนั้นนอกจากจะเกิดจากอาณาจักรอยุธยาแล้ว แพร่และ
น่านก็เป็นอีกประการหนึ่ง เนื่องจากเมื่อพระเจ้าคิโลกราชครองราชย์นั้นแพร่และ
น่านไม่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของเชียงใหม่² จน พ.ศ. 1986 พระเจ้า-
คิโลกราชจึงยกทัพไปตีเมืองน่าน ครอบครอง พ.ศ. 1991 จึงได้เมืองน่าน
ส่วนเมืองแพร่พระราชมารดาของพระองค์ทรงนำทัพไปและตีได้เมื่อ พ.ศ. 1986³
อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแพร่และน่านจะไม่มีปัญหาต่ออาณาจักรอยุธยา แต่พระองค์
ก็ต้องใช้เวลาปราบปรามนานถึง 5 ปี เช่นนี้ย่อมแสดงถึงความแข็งแกร่งของ
เมืองน่าน และฐานะพระราชอำนาจของพระองค์เองด้วย

กล่าวโดยสรุปคือ ระยะเวลาของการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าคิโลก-
ราชนั้น ฐานะพระราชอำนาจของพระองค์ยังไม่มั่นคงเท่าที่ควร พระองค์คงเผชิญ

¹ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 43.

²ขจร สุขพานิช, "เรื่องของยุคสุโขทัย" ใน อนุสรณ์ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช (กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, 2521), หน้า 231.

³ประเสริฐ ๗ นคร, "สุโขทัย-อยุธยาและเชียงใหม่ในตำนานสิบห้า-
ราชวงศ์" ใน ผลงานคนคว่าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกล็ดไม้ไค้ พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเรือง ๗ นคร ๗ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ
บางเขน วันอาทิตย์ที่ 31 ตุลาคม พุทธศักราช 2515, หน้า 101.

กับปัญหาการชิงราชย์จากขุนนางและพระอนุชา ซึ่งส่งผลให้ขุนนางมีอำนาจและบทบาทในระบบการเมืองการปกครองและมีอิทธิพลเหนือพระองค์ ประกอบกับนโยบายของอาณาจักรอยุธยาที่มุ่งขยายอาณาเขตขึ้นมาทางเหนือ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้นำของอาณาจักรอยุธยาเองทรงมีพระปรีชาสามารถ เช่น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 จนอาณาจักรเขมรตองคก เป็นของอาณาจักรอยุธยา¹ นอกจากนั้นนโยบายผนวกอาณาจักรสุโขทัยของอยุธยาที่เข้มข้มขึ้น เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ทรงส่งพระราชชนนีของพระบรมไตรโลกนาถมาครองพิษณุโลก การที่นโยบายของอาณาจักรอยุธยา เป็นเช่นนี้มีผลกระทบกระเทือนต่อฐานะความมั่นคงของพระองค์เอง และอาณาจักรล้านนามาก กังนั้นปัจจัยเหล่านี้จึง เป็นสาเหตุ และเป็นเสมือนแรงกระตุ้นให้พระเจ้าติโลกราชทรงจัดการปกครอง เพื่อสร้างเสถียรภาพความมั่นคงแก่พระองค์เองและอาณาจักร ในการนี้สิ่งแรกที่ทรงกระทำคือการสร้างฐานะพระราชอำนาจของพระองค์ให้มั่นคง ก่อนหลังจากนั้นจึงทรงจัดการปกครองในส่วนของขุนนางและพระสงฆ์ เพื่อลดอำนาจและบทบาทลง ซึ่งจะกล่าวต่อไป

การเสริมสร้างฐานะและพระราชอำนาจ

การที่จะจัดการปกครองหรือควบคุมผู้ใดไคนั้น บ่อหมบายความว่าฐานะอำนาจของบุคคลนั้นมีความมั่นคงแล้วในระดับหนึ่ง พระเจ้าติโลกราชก็เช่นกัน กังกล่าวแล้วว่า เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ใหม่ ๆ นั้น ฐานะและพระราชอำนาจทางการเมืองของพระองค์ไม่มั่นคงเท่าที่ควร กังนั้นก่อนที่จะทรงจัดการปกครองเพื่อถึงอำนาจและลดบทบาทของขุนนาง ตลอดจนพระสงฆ์ ประการแรกที่คองทรงกระทำก่อนอื่นใดคือ การเสริมสร้างฐานะและพระราชอำนาจของพระองค์ให้มั่นคง ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งพอจะวิเคราะห์ได้จากพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดาร กล่าวคือ

¹ประชุมพงศาวดารภาค 1, หน้า 134.

1. การใช้พุทธศาสนาและแนวความคิดของพุทธศาสนา

คงกล่าวแล้วว่า การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าศิโลกราชนั้นไม่ได้เป็นไปโดยความชอบธรรม ก็นั้นเพื่อที่จะสร้างความชอบธรรมและเพื่อเสริมสร้างฐานะและพระราชอำนาจพุทธศาสนา และแนวความคิดของพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาท โดยเฉพาะคติความเชื่อในเรื่องบุญบารมี ความเป็นผู้มีธรรม และคติความเชื่อในเรื่องพระจักรพรรดิ นอกจากนี้การแสดงความชอบธรรมของพระองค์ยังกระทำโดยฝ่ายการเขียนวรรณกรรมทางพุทธศาสนาด้วย

คติความเชื่อในเรื่องบุญบารมี ทำให้การชิงราชย์จากพระราชบิดาของพระองค์กลายเป็นความถูกต้องชอบธรรมในประเด็นที่ว่า ผู้ที่เป็นกษัตริย์เป็นได้เพราะการสั่งสมบุญบารมีมาแต่ชาติปางก่อน แต่บุญบารมีนั้นอาจหมดไปได้ ก็นั้นพุทธศาสนาจึงสามารถอธิบายและแสดงถึงความชอบธรรมของผู้ชิงราชย์ได้ว่า เป็นเพราะผู้นั้น เป็นผู้มีบุญบารมีขณะที่ผู้ถูกชิงราชย์ถูกอธิบายว่าเป็นผู้หมดบุญ

นอกจากนี้ โดยผ่านการเขียนวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ก็จะเห็นแนวเทียบได้จากวรรณกรรมซึ่งแต่งขึ้นในยุคหลังของพระรัตนปัญญาธิ์ คือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ทำให้การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าศิโลกราชถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น ชินกาลมาลีปกรณ์อธิบายถึงพระองค์ว่า

...ทรงประกอบด้วยความกล้าหาญ รุ่งเรืองด้วยกำลัง
พากเพียรบากบั่น มีพระปัญญาเฉียบแหลม รู้จักประโยชน์คน
ประโยชน์ท่าน มีศรัทธาทรงเลื่อมใส (ในพระพุทธานุภาพ)
ประกอบด้วยพระปรีชาลึกซึ้ง...¹

ในขณะที่กล่าวถึงพระเจ้าสามฝั่งแกนว่า

...มีศรัทธาในศาสนาน้อยนัก , ทรงเลื่อมใสแต่สิ่งภายนอกศาสนา
ไม่คบหาสัตบุรุษ บวงสรวงแต่ภคินีปัสจ...ประชาชนอาศัยอยู่ใน
พระราชอาณาจักรของพระองค์มีชื่อเสียงว่าเป็นยักษ์ทาส...²

¹ พระรัตนปัญญาธิ์, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 119.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว พระสงฆ์ยังเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในการมอบ
 เวนราชสมบัติของพระเจ้าสามฝั่งแกนให้กับพระเจ้าติโลกราชด้วย¹ การที่
 พระสงฆ์เข้าร่วมด้วยเช่นนี้ อาจจะพิจารณาได้ว่าพระสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์เป็น
 กลไกสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การขึ้นครองราชย์นั้นถูกต้องสมบูรณ์ นอกจากนี้
 การที่สถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน ยอมรับในการขึ้นครอง
 ราชย์ของพระองค์ น่าจะมีผลให้ฐานะของพระองค์ดีขึ้นในสายตาของขุนนางและ
 ประชาชน

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปีแรกที่ทรงขึ้นครองราชย์นั้น พระองค์ต้องพบ
 กับปัญหาทั้งภายในและภายนอก พงศาวดารโยนกบันทึกไว้ว่า พระองค์ขึ้นครอง
 ราชย์ในเดือน 8 พุทธศักราช 1985 อยู่ได้ 1 เดือน 15 วัน เจ้าแสนชานก็ขบถ
 เมื่อปราบเจ้าแสนชานได้ ท้าวช้อย ก็คิดจะชิงราชย์จนเป็นเหตุให้อยุธยาเข้ามา
 เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ยุติลงได้ด้วยความสามารถของ
 หมื่นโลกนครเจ้าเมืองลำปาง แต่ในขณะเดียวกันขุนนางผู้นั้นก็กลายเป็นผู้มี
 บทบาทและอำนาจในการปกครอง และมีอิทธิพลต่อพระองค์ด้วย² ทั้งนี้สิ่งเกี่ยว
 ที่พระองค์จะทำเพื่อให้ฐานะของพระองค์ดำรงอยู่ได้ ก็โดยการแสดงถึงความเป็น
 ผู้มี "ธรรม" ของพระองค์ ก็จึงเห็นว่า หลังจากขึ้นครองราชย์ได้เพียง 5 เดือน
 ก็ทรงอุปสมบทกุลบุตร เป็นภิกษุถึง 500 รูป และยังโปรดให้บูรณะพระเจดีย์หลวง
 องค์เก่าด้วย³

นับแต่ ปี พ.ศ. 1986 เป็นต้นมา พระองค์เริ่มเสริมสร้างฐานะของ
 พระองค์ให้สูงขึ้น ทั้งนี้ พุทธศาสนาและแนวความคิดของพุทธศาสนาเข้ามามี
 บทบาทและมีความสำคัญมากโดยเฉพาะแนวความคิดในเรื่อง "จักรพรรดิราช"

¹ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 49.

² พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 325

³ พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 120.

หรือ "พระจักรพรรดิ" เห็นได้จากพระนามของพระองค์ที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ เช่น "พระเจ้าศรีวิสุทธิธรรมมังคลมหาราชจักรพรรดิราชาธิราช"¹ "พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิสกลมหาราช"² "สมเด็จพระเจ้าสิริธรรมจักรวัตติลลิตโลกราช"³ เป็นต้น ทศนิยม สิ้นสกุล ใ้ให้ความหมายไว้ว่า จักรพรรดิราช หรือ พระจักรพรรดิ คือ

...ราชาของราชาทั้งหลาย พระมหากษัตริย์ทรงครองตำแหน่งจักรพรรดิถวายพระราชอำนาจอันเกิดจากคุณธรรม อาณาเขตที่ทรงครอบครอง แสดงให้เห็นว่าพระราชอำนาจมีมากหรือน้อย...⁴

และหน้าที่ของพระจักรพรรดิ ก็คือ

...สร้างบ้านเมืองให้มั่นคงแข็งแรง พร้อมสรรพไปด้วยกำลังทหาร ขางมา พรานมณ แพศย์ ผู้มีความรู้ บ้านเมืองจะทองเต็มไปด้วยปราสาท เจดีย์ มากมายด้วยประชาชนที่มีความสุข...⁵

นั่นคือ ในรัชกาลของพระเจ้าศรีโลกราชนี้ความคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้น กษัตริย์มิได้อยู่ในฐานะเพียง "พระราชา" หรือ "เอกราช" ซึ่งหมายถึงพระราชอำนาจครอบแผ่นดินทั้งมวลเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น แต่กษัตริย์ทรง

¹ ไกรศรี นิมมานเหมินท์ "เครื่องถ้วยสันกำแพง" ใน เชิดชูเกียรติ นายไกรศรี นิมมานเหมินท์ จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 102.

² พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 121.

³ ตำนานวัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอก), พลโทอัมพร จินตกานนท์ พิมพ์เป็นชมรมบรรณาการในการพระราชทานเพลิงศพ พระครูอุคมโพธิคุณ 23 มีนาคม 2518 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2518), หน้า 1.

⁴ ทศนิยม สิ้นสกุล, "จักรพรรดิราชย์...", หน้า 53.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85-86.

อยู่ในฐานะของพระจักรพรรดิ คือ ทรงเป็นผู้ที่อยู่เหนือพระราชาทรงหลายอีกที หรือทรงเป็นพระราชายุ่งสูงสูด นั่นเอง

คติความเชื่อในเรื่องพระจักรพรรดินี้ ทำให้การทำสงครามแผ่ขยาย อำนาจกลายเป็นความถูกต้องชอบธรรม และถือเป็นหน้าที่ของจักรพรรดิ ทั้งนี้ เพราะการเป็นพระจักรพรรดิไ้ก็นั้นก็ด้วยการทำสงคราม เพื่อเป็นใหญ่ทางอาณาจักร ขณะเดียวกันก็ต้องมีอำนาจทางพุทธศาสนาเป็นรากฐานรองรับ¹ นั่นคือ พระบรมราชานุภาพของพระจักรพรรดินอกจากจะเกิดขึ้นไ้ก็ด้วยการ เป็นนักรบที่ สามารถแล้ว ขณะเดียวกันก็ต้องให้การอุปถัมภ์บำรุง* และเผยแพร่มุทธศาสนา ไปพร้อมกันด้วย ดังนั้นเราจึงพบว่าตลอดรัชสมัยของพระองค์การทำสงครามและการบำรุงพุทธศาสนาจะปรากฏควบคู่กันไ้ตลอดเวลา พงสาวการโยนงและชินกาลมาลีปกรณ์² บันทึกไว้ว่า

หลังจากเสร็จศึกจากเมืองแพรวและเมืองน่านแล้ว ในปี พ.ศ. 1990 พระเจ้าสามฝั่งแกนสวรรคต หลังจากทรงจัดการปลงพระศพเรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็ทรงออกผนวช หลังจากลาผนวชแล้วในปีเดียวกันนั้นพระชนนีก็สิ้นพระชนม์ และหลังจากที่ทรงจัดการถวายพระเพลิงแล้ว สถานที่นั้นก็ทรงให้สถาปนาเป็นพระอาราม ชานานามว่า วัดโศการามวิหาร คือ วัดป่าแก่งหลวง

พ.ศ. 1997 ทรงยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง ครั้งนั้นตีไ้คว้าพล เชียงคิน บองน้อย ของหลวง และเชลยเป็นอันมาก หลังจากเสด็จกลับเชียงใหม่

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11 ก.

* การบุญที่ทรงกระทำนั้นก็ค้างไปจากสามัญชน ขณะที่คนทั่วไปสร้างชอมแซมวัด ถวายข้าวของ เงินทอง ผู้คนให้คู่แลรักษาวัด แต่การบุญของพระมหากษัตริย์นั้นต้องไ้กล่าวถึงคน ทรัพย์สิ้นเงินทอง และเวลามาก ซึ่งเป็นการแสดงถึงพระเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์นั้นเอง เช่น การสังคายนาพระไตรปิฎก หรือการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น.

² พระยาประชากิจกรจักร, พงสาวการโยนง, หน้า 325-352 และพระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 119-129.

ในปี พ.ศ. 1998 ก็ทรงปลูกโศภิตลังกา สร้างมหาอาราม และชานามอาราม
นั้นว่า วัดโพธารามมหาวิหาร ในปีเดียวกันนั้นก็ทรงยกทัพไปตี เมือง เชียงรุ่ง
ไค้เมืองคูน เมืองลวง ต่อมาอีกปีก็ทรงยกทัพไปอีก ตีไค้เมืองวังบ้านแจ

พ.ศ. 2018 โปรดให้สร้างพระวิหารที่วัดเจดีย์หลวง และทรงสร้าง—
พระไตรปิฎก

พ.ศ. 2020 ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎก ณ
วัดโพธารามมหาวิหาร "...การจักสังคายนาพระไตรปิฎกนับเป็นการกระทำ
ในฐานะพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกพุทธศาสนา..."¹ ทั้งนี้เพราะการ
สังคายนาพระไตรปิฎกนั้นต้องใช้ทั้ง เวลา ทรัพย์สิน เงินทองและผู้คนเป็นจำนวน
มาก ซึ่งถ้าไม่ใช่พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่แล้ว การสังคายนาพระไตรปิฎกก็ยาก
ที่จะทำได้

พ.ศ. 2022 ทรงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์หลวง ทรงบรรจุพระบรมธาตุที่
เอามาจากลังกา และทรงสร้างหอพระแก้วตามแบบอย่างโลหะประสาทของลังกา

พ.ศ. 2030 (ซึ่งกาลมาลีปกรณ์ว่า พ.ศ. 2027) ก็โปรดให้หล่อพระ—
พุทธรูปทองสัมฤทธิ์แล้วทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระพุทธรูป แก้วทอง
เงิน จากหอพระธาตุส่วนพระองค์ในพระเศียรพระพุทธรูปนั้น

นอกจากการให้ความอุปถัมภ์พุทธศาสนา ซึ่ง เป็นการแสดงถึงพระบรม
เคชาบุภาพแล้ว การไค้พระพุทธรูปสำคัญ ๆ มาในรัชกาลของพระองค์ก็เป็นการ
แสดงถึงความเป็นผู้มีบุญบารมีด้วยเช่นกัน เพราะเชื่อกันว่า

...พระแกนจันทน์แดงอันพระยาปเสนสร้างก็คี่ พระบาง เจ้าก็คี่
พระแก้วมรกตเจ้าก็คี่ พระแสงคำคือพระสิงห์เจ้าก็คี่ —

¹สาบชล วรรณรัตน์, "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325–2352)"
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มัณฑลวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 213.

ตั้งอยู่ในเมืองอันโค เมืองอันนั้นก็รุ่งเรือง เป็นเมืองอันประเสริฐกว่าเมืองทั้งหลายทั้งมวล เจ้าเมืองอันนั้นก็จักยิ่งกว่าเจ้าเมืองทั้งมวลก็ประเสริฐนักแล...¹

ดังนั้นในรัชกาลของพระองค์จึงโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญจากที่ต่าง ๆ มาไว้ในเมืองเชียงใหม่ เช่น ปี พ.ศ.2011 ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตจากลำปางมาประดิษฐานที่ซุ้มจระนำมุขพระเจดีย์หลวงที่เชียงใหม่ จนเมื่อสร้างหอพระแก้วเสร็จจึงอัญเชิญเข้าประดิษฐานในหอพระแก้ว² และในปี พ.ศ.2021 ก็ทรงอัญเชิญพระแกนจันทน์แดงจากเมืองพะเยามาประดิษฐานที่วัดโศกการามวิหาร (วัดป่าแดงหลวง) คุ้ม³

ในทางการเมืองนั้นการที่เมืองหนึ่งยอมถวายพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองให้กับอีกเมืองหนึ่ง น่าจะเป็นการแสดงถึงการยอมรับในอำนาจของเมืองนั้น ๆ หรือเป็นการแสดงถึงพระบรมเกศานุภาพของบุคคลนั้น ๆ เช่น กรณีเจ้าท้าวมหาพรหมขอพระสิ่งจากเมืองกำแพงเพชร ซึ่งอยู่ในขอบเขตสีมาของอาณาจักรอยุธยา แต่เจ้าเมืองกำแพงเพชรก็ยอมให้มาแต่โดยดี เหตุผลประการหนึ่งนั้นน่าจะเป็นเพราะเจ้าท้าวมหาพรหม

...พร้อมบรรณด้วยกำจูงทหารกล้า มีกำลังทหารหอมลอมคือทหาร 5 เหล่า ไคแก ทหารช้าง ทหารม้า ทหารภูธร ทหารราว และทหารเรือ ยกไปทางบกทางน้ำ คนไมคนภูญา แผลถูลาน เสียงช้าง เสียงมา เสียงรถ เสียงพลเคินเตา ทำให้อากาศคัมแคบ พื้นแผ่นดินประหนึ่งว่าจะแตกทำลาย⁴

¹ สงวน โชติสุขรัตน์, "ตำนานพระแก้วมรกต" ใน ประชุมตำนานลานนาไทย เล่ม 2; หน้า 9-10.

² พระยาประชาภิจักรจักร, พงสาวดารโยนก, หน้า 244-245.

³ สงวน โชติสุขรัตน์, "ตำนานพระแกนจันทน์", ใน ประชุมตำนานลานนาไทย..., หน้า 83.

⁴ พระโพธิรังสี, นิทานพระพุทธรูป, หน้า 63.

กรณีของพระเจ้าคิโลกราช การที่เมืองพะเยาและเมืองลำปางยอมถวายพระแก้วมรกตและพระแก่นจันทน์แดงให้ นั้น เป็นการย้่าถึงพระราชอำนาจของพระองค์ ที่มีต่อเมืองนั้น ๆ ได้ ประการหนึ่ง

2. โดยอาศัยพระปรีชาสามารถเฉพาะพระองค์

ดังกล่าว่าแล้วว่า พระปรีชาสามารถโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระปรีชาสามารถทางการรบเป็นที่มาประการสำคัญของพระราชอำนาจ, คำกล่าวนี้ปรากฏชัดในรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในช่วงปีแรกของการครองราชย์จะทรงประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย พระราชอำนาจก็ยังไม่มั่นคง เข้มแข็ง แต่กระนั้นในปีต่อมา คือ พ.ศ.1986 พระองค์ก็ทรงยกทัพไปตีเมืองน่านและเมืองแพร่ แม้ว่าในการตีเมืองน่านนั้นพระองค์จะต้องใช้เวลาถึง 6 ปี จึงตีได้ ก็ตาม และหลังจากนั้นมาตลอดรัชกาลของพระองค์ กล่าวได้ว่า แทบจะไม่ว่างศึกเลย พงศาวดารโยนกและตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่² บันทึกไว้ว่า

พ.ศ.1986 ทรงยกทัพไปตีเมืองน่านและแพร่ โดยเมืองแพร่นั้น พระราชมารดาเป็นผู้นำทัพเองและได้เมืองแพร่ในที่สุด

พ.ศ.1991 ใต้เมืองน่าน

พ.ศ.1994 ทรงยกทัพไปสองแคว ใต้ไค้ปายม ยังไม่ทันจะไค้เซียงก็ตองยกทัพกลับเพราะศึกล้านช้างมาตีเมือง

พ.ศ.1997 ทรงยกทัพไปตีเมืองขวา (หลวงพระบาง) ใต้เมืองเชียงคิน เมืองของน้อย เมืองของหลวง และกวาคคอนเขลยมามากมาย

พ.ศ.1998 ทรงยกทัพไปเมืองเชียงรุ่ง ใต้เมืองคุ่น เมืองหลวง

¹ เมืองน่านตกเป็นของเชียงใหม่ในปี พ.ศ.1991 ใน คร.ประเสริฐ ๗ นคร, "สุโขทัย-อยุธยาและเชียงใหม่ ในตำนานสิบห้าราชวงศ์", หน้า 101.

² พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 325-352, และ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 53-68.

พ.ศ.1999 ทรงยกทัพไปเชียงใหม่ เป็นครั้งที่ 2 ตีได้ เมืองวิง บ้านแจ

พ.ศ.2000 พระบรมไตรโลกนาถและพระอินทราชาราชโอรส ยกทัพ มาตีเมืองเชียงใหม่ โดยมาทางลำปาง พระเจ้าติโลกราชทรงยกทัพออกตั้งรับ จนในที่สุดอยุธยาต้องถอยทัพไปตั้งมั่นที่เมืองสองแคว

พ.ศ.2002 ทรงยกทัพไปล้อมสองแคว

พ.ศ.2003 ทรงยกทัพไปตีเมืองพง ของสิบสองปันนา แต่ยังไม่ทันได้ ก็ต้อง เลิกทัพกลับ เพราะอยุธยายกพลขึ้นมา

พ.ศ.2005 ทรงเข้ายุ่งกับปัญหาภายในของ เมืองตุมและเมือง เชียงของ

พ.ศ.2013 ทรงยกทัพไปเมืองเงี้ยว ในครั้งนี้เจ้าเมืองนายถวาย พระธิดาและบรรณาการ

พ.ศ.2022 แควยกทัพมาตีคเมืองน่าน แต่ท้าวซากันทำอุบายจน แควเลิกทัพกลับไป ท้าวซากันจึงยกทัพตีคหลังได้เซलयแควมากมาย พระยา- ติโลกราชจึงโปรดให้ส่ง เซलयแควพวกนี้ไปถวายเจ้าลุ่มฟ้า

ศึกครั้งนี้มีผลต่อฐานะและพระราชอำนาจของพระองค์มาก เพราะ ปรากฏว่านับแต่ครั้งไปฐานะและพระราชอำนาจของพระเจ้าติโลกราชได้รับการ ยอมรับว่าเหนือเมืองอื่น ๆ ทั้งจะเห็นว่า ราชทูตที่มาจากพระเจ้าติโลกราช จะนั่งในที่ ๆ สูงกว่าทูตจากเมืองอื่น¹ นอกจากนี้นับเป็นครั้งแรกที่มีการกำหนด เขตแดนที่แน่นอนและมีการบันทึกไว้ใน "หน้าจีกลานคำ" ว่า ตั้งแต่ครั้งต่อไป- คินแดนทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงทั้งหมดอยู่ในอำนาจของพระเจ้าติโลกราช²

นอกจากนี้สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในฐานะและพระราชอำนาจ ของพระเจ้าติโลกราชนั้น ยังดูได้จากสมญานามที่เรียกพระองค์ เช่น "ท้าวล้านนา"

¹ราชวงศ์ล้านนา เชียงใหม่ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 4 (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2518), หน้า 22.

²ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 66.

ความหมายของคำนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงพระราชอำนาจของผู้นี้ในตัวเองแล้ว คำว่า "ท้าวลานนา" นี้ปรากฏครั้งแรกเมื่อพระยามังรายทรงรบชนะหริภุญไชย และสามารถรวมดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำกกและลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนเข้าด้วยกันได้ หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏคำนี้อีกเลยจนสมัยพระเจ้าติโลกราช อาจกล่าวได้ว่า สมญานามนี้จะมีใช้ก็ต่อเมื่อกษัตริย์พระองค์นั้นทรงพระปรีชาสามารถโดยเฉพาะทางการรบจนเป็นที่ยอมรับนั่นเอง คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึง เมื่อออกมาทวงถามส่วยแก่พระเจ้าติโลกราช ซึ่งพระองค์ทรงปฏิเสธ เจ้าลุ่มฟ้าจึงกล่าวว่า

๑. ในไคฟ้าเหนือคินหาจักผู้ เป็นแก้วหาญศึก เสมอคิ่ง
ท้าวลานนามมีสักคนแฉ ผู้ไคอุยากหมินคุณแควนวาท้าว
ลานนามานนอยเมืองนอย ออย่าใส่ใจวาอื่น...¹

สมเด็จพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ เองก็ทรงยอมรับในพระปรีชาสามารถของพระเจ้าติโลกราช คำานานสืบทอดราชวงศ์กล่าวว่า

...พระยาไตรบรมราชาที่ราเพิ่งว่า พระยาติโลกราชเสวยราชสมบัติ
ในเมืองเชียงใหม่มีเขษานุกาพักมาก... เมื่อกยังมีชีวิตนี้จักยกพลไปรบ
พระยาติโลกราชบจกโคชะและ ควรกจักหื้อ ไปถือค่าเมืองสันไชยไมตรี
คิตคอกี้แล้ว กุจักออกไปบวช กระทำเนกขัมมบารมี...²

กล่าวโดยสรุปก็คือ จากพระปรีชาสามารถทางการรบนี้เอง³ ทำให้ฐานะและพระราชอำนาจของพระเจ้าติโลกราชเป็นที่ยอมรับ

3. การมีข้าราชการและขุนนางที่มีความสามารถ

กล่าวได้ว่าความสำเร็จของพระเจ้าติโลกราชในการแผ่ขยายพระราชอำนาจนั้น บั้จจับสำคัญประการหนึ่ง คือ การที่ทรงมีทหารหรือขุนนางที่มีความสามารถ ก็จะทำให้เห็นว่า นับแต่ทรงขึ้นครองราชย์ขณะที่พระราชอำนาจยังไม่มั่นคง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

² ตำนานสืบทอดราชวงศ์ ภาคปริวรรต เล่มที่ 2, หน้า 43.

ก็ทรงไต่ถามโลกลงกรให้ความช่วยเหลือทั้งการปราบปรามชบดภายในและการ
ป้องกันศัตรูภายนอก หรือคราวใดที่ทรงนำทัพไปปราบบ้านเมืองใดก็ไม่ต้องทรง
หวังไยว่าจะมีใครมาแย่งชิงอาณาจักรของพระองค์ เพราะทรงมีขุนนางที่มีความ
สามารถและมีความจงรักภักดีอยู่รักษา เช่น ขณะที่ทรงนำทัพไปที่เมืองพงในแคว้น
สิบสองพันนา ก็ไปρκให้หมื่นคงนครอยู่รักษาเมือง เชียงใหม่ ทางอยุธยา เมื่อ
ทราบข่าวว่าพระเจ้าศิโลกราชไม่โคประทับใน เชียงใหม่ก็ยกทัพมาตีเมืองแพะ
แต่ก็ถูกค้ำทานโดยหมื่นคงนครจนพระเจ้าศิโลกราชทรงยกทัพกลับ¹ ความสามารถ
ของขุนนางของพระเจ้าศิโลกราชเป็นที่ยอมรับเมื่อคราวที่ ท้าวซาก่านเจ้าเมือง
น่าน สามารถขับไล่แควที่ยกทัพมาตีคเมืองน่าน และโค้เซเลยแควเป็นอันมาก
พระเจ้าศิโลกราชให้เอาไปถวายเจ้าสุ่มฟ้า ๆ ถึงกับกล่าวว่า "...ท้าวลานนา
มีชาแกลวซาหาญ รบแควแพ..." (แพแปลว่าชนะ) หลังจากนั้นจึงให้ช่างมา
เขียนรูปท้าวซาก่านทั้ง 32 อริยาบท ไปเพื่อว่า "...เหลือห่อจักไปรบศึกไหน
ยอมบูชาแล้วจึงไป..."² และหลังจากนั้นมาไม่ปรากฏว่ามีศึกขอมมาตีคเมือง
อีกเลย คำนานพื้นเมือง เชียงใหม่บันทึกว่า

...พระยาไคบรมราชารำเบิงว่า พระยาศิโลกราชเสวยสมบัติในเมือง
เชียงใหม่มีเศษนุกาพมากนั้ มีเสนาสุรโยธาทั้งมวล เต็บรยอมญแคว
ญหาญมากนั้ เมื่อก็ยังมีชีวิตอยู่นี้ จักขอพลศึกไปรบพระยาศิโลกราชนี้
บอาจจักโคแล...³

นั่นคือ การที่พระเจ้าศิโลกราชทรงมีฐานะพระราชอำนาจที่มั่นคง เป็นที่ยอมรับนั้น
ส่วนหนึ่ง เป็นเพราะ ทรงมีขุนนางที่มีความสามารถช่วยเสริมสร้างพระบารมี
นั่นเอง

¹ พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 333.

² หวญ., หมุ่พงศาวดาร เลขที่ 001.2/23 มัคที่ 11 คู่ 121
พงศาวดารเมืองลำพูน, หน้า 77.

³ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 59.

4. โดยอาศัยความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวลานนาไทยได้รับการอบรมสั่งสอนค่อ ๆ กันมาให้ยอมรับในเรื่องของความแตกต่างในฐานะความเป็นอยู่จนเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับกษัตริย์ สังคมลานนาไทยถือว่ากษัตริย์เป็นชนชั้นที่ประชาชน-ธรรมคาหรือขุนนางไม่ควรจะกระทำตัวให้ทัดเทียม คำสอนพระยามังรายกล่าวว่า "...บ่ไซ้เชื่อเจ้าก็อย่าหวังเป็นพระยา บ่ไซ้เชื่อเสนาก็อย่าหวังเป็นอำมาตย์..."¹ ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามก็จะนำความเสื่อมมาสู่ผู้นั้น และเป็นเหตุให้บ้านเมืองฉิบหายไค ความเชื่อเช่นนี้ได้รับการยึดถือปฏิบัติค่อ ๆ กันมาเห็นไคจาก โคลงพรหมทัต ซึ่งระบุว่าแต่งใน ปี จ.ศ. 938 ซึ่งเป็นระยะที่-เขียนใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า โคลงบทนี้ไคแสดงให้เห็นถึงความสูงส่งในฐานะของกษัตริย์ ซึ่งน่าจะไขอธิบายถึงฐานะของกษัตริย์ในราชวงศ์มังรายไค โคลงบทนั้นหมายความว่า

ที่ข้างควรข้างราช	ไอยรา
บนิคธรรมคา	โลกอ้าง
คนมิง เฒ่าทาสา	พินชาติ ขนเอย
มิทอนจกไคหล้าง	นัง เนื้อง เป็นกษัตริย์ ²

การที่ประชาชนมีความเชื่อเช่นนี้ เป็นผู้ยึดถือกษัตริย์ในประการที่ทำให้ประชาชนยอมรับในอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งมีผลให้ยอมรับเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ นอกจากนี้ยังทำให้ฐานะของกษัตริย์มั่นคงด้วยคังจะเห็นว่า แม้จะปรากฏว่าไคมีขุนนางพยายามที่จะสถาปนาตนเอง เป็นกษัตริย์ แต่ไคไม่เคยประสบความสำเร็จ และแม้จะปรากฏว่าในบางรัชกาล โดยเฉพาะตอนปลายราชวงศ์-มังราย ขุนนางจะมีอำนาจมากมายเพียงไคก็ไคไม่เคยปรากฏเลยว่ ขุนนางจะ

¹ คำสอนพระยามังราย, หน้า 21.

² โคลงพรหมทัต ถอดความและเรียบเรียงโดย คร. ประเสริฐ ณ นคร และนายมณี พยอมยงค์, โคลงบทที่ 151, หน้า 81.

สถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์แทน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะทราบว่าถ้ากระทำให้ไปแล้วจะไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนนี่เอง

ความเชื่อคังกล่าวนี้เท่าที่ปรากฏในหลักฐานถูกนำมาใช้ครั้งแรกและครั้งสุดท้ายในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชนี่เอง กล่าวคือ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน เจ้าแสนซานก็ขมดโดยเข้าไม่อยู่ในพระโรงท่ามกลางเป็นที่สำหรับกษัตริย์เท่านั้น พระเจ้าติโลกราชจึงโปรดให้หมื่นโถกนศร เกลี้ยล้อมให้ เจ้าแสนซานออกมา หมื่นโถกนศรกล่าวกับ เจ้าแสนซานว่า

...เรานี้หาใช่เชื้อท้าวเจ้าพระยาไม่ เราสอยจักมาจึงเป็นท้าว...
เป็นพระยาหาสมควรไม่... เรานี้เป็นทั้งสุนัขกับแมว สลอบทะเยอทะยาน
ขึ้นอยู่ที่ราชสีห์ที่มหาศรแก่สุนัขไม่เลย ฝ่ายเรานี้เป็นเชื้อชาติและเป็น
พระยาดีหากเป็นข้าของพระเจ้าเมืองสิงห์ เชียงใหม่มา เหตุไรสลอบจะยกตน
ขึ้นเป็นใหญ่... แม้ว่า เจ้าแสนซานหากไกรราชสมณีกิติกา จริตตเจ้าไม่พรอก...
เจ้าแสนซานได้ยินคังนั้นจึงออกมา เป็นประจักษ์...

อย่างไรก็ตามกล่าวถึงได้ว่า ความเชื่อประการนี้จะใช้ได้กับประชาชนและขุนนางที่มีเชื้อเชื้อพระวงศ์ สำหรับขุนนางที่เป็นเชื้อพระวงศ์นั้นจะไม่เห็นผลดังจะเห็นว่าพระเจ้าติโลกราชเองซึ่งก็ทรงอยู่ในฐานะขุนนางคือเป็นเจ้าเมือง แต่เมื่อทรงชิงราชย์จากพระเจ้าสามฝั่งแกนแล้วพระองค์ก็ทรงตั้งฐานะอยู่ได้ ที่เป็นเช่นนั้นนอกจากเหตุผลประการอื่นแล้วก็คือความเชื่อนี้จะเป็นเหตุผลประการหนึ่งเช่นกัน ไม่นานก็แล้วคอนปลายราชวงศ์เมื่ออาณาจักรล้านนาไทยชาวกษัตริย์ที่จะปกครองขุนนางคงจะไม่ไปเชิญพระไชยเชษฐาจากล้านช้างซึ่งมีฐานะเป็นหลานของพระเจ้าเมืองเกษเกล้ามาครองเชียงใหม่ในขณะที่ขุนนางเองก็มีอำนาจและอิทธิพลอยู่

นอกจากความเชื่อคังกล่าวแล้วการให้ "กินน้ำสัจจา" ก็เป็นอีกประการที่ทรงใช้เพื่อสร้างความจงรักภักดีให้มีขึ้นในหมู่ขุนนางข้าราชการ การ "กินน้ำสัจจา" นี้ เอกสารบางฉบับเรียกว่าการ "รับน้ำชี"² การกระทำนี้เข้าใจว่ามีลักษณะและเจตจำนงเช่นเดียวกับการกินน้ำพระพิพัฒน์สัตยา กล่าวคือ การ "กินน้ำสัจจา" หรือการ "รับน้ำชี" ก็คือการสาบานว่าจะจงรักภักดีต่อกษัตริย์พระองค์นั้น ๆ นั้นเอง พฤติกรรมเช่นนี้จะมีการแต่ครั้งใดไม่ทราบได้แต่มาปรากฏครั้งแรกในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมื่อคราวที่ทรงยกทัพไปตีเมืองน่าน และหลังจากที่พระยาแก่นท้าวเจ้าเมืองน่านสู้ไม่ได้หนีไปพึ่งอยุธยา พระเจ้าติโลกราชจึงโปรดให้ท้าวผาแสงน้องพระยาแก่นท้าวครองเมืองน่านแทน ทั้งนี้โดยการให้ท้าวผาแสง "กินน้ำสัจจา"

¹ วิทยุ., มัญฉีจ้างแปล เลขที่ 28 หน้า 9 พงศาวดารเมืองเงินยางหรือเมืองเชียงใหม่, หน้า 179 - 180 .
² เรื่องเดียวกัน, หน้า 202 .

ก่อนที่จะให้ครองเมืองน่าน¹ การกระทำเช่นนี้มีกล่าวถึงอีกครั้งเมื่อเชียงใหม่จับตัว
 หาญพรหมสะท้านสายลับของอยุธยาได้ หาญพรหมสะท้านได้ทูลขอชีวิตแล้วขอกินน้ำสัจจา
 อยู่เป็นข้าของพระเจ้าติโลกราช² วิธีการนี้แม้จะไม่ใช่วิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง
 กษัตริย์ตลอดไปก็จริง แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามของกษัตริย์ที่จะหาวิธีเพื่อ
 ประกันความมั่นคงแห่งพระราชอำนาจและฐานะของพระองค์

ที่น่าสนใจก็คือ การ "กินน้ำสัจจา" หรือการ "รับน้ำชี" นี้ ไม่ปรากฏว่า
 ได้กระทำในหมู่ข้าราชการขุนนางของพระองค์ทั้งใน เชียงใหม่และตามเมืองต่างๆ เลย
 วิธีการนี้กระทำเฉพาะกับเมืองที่หงส์ได้เท่านั้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ ในการเสริมสร้างฐานะและพระราชอำนาจของพระเจ้าติโลกราช
 นั้น นอกจากจะทรงใช้พุทธศาสนาและแนวความคิดของพุทธศาสนา ใช้พระปรีชาสามารถของ
 พระองค์โดยเฉพาะด้านการรบ ตลอดจนการมีขุนนางที่มีความสามารถแล้ว ความเชื่อ
 และพิธีกรรมก็เป็นอีกประการ และอาจกล่าวได้ว่าด้วยวิธีการต่างๆ เหล่านี้ทำให้ฐานะและ
 พระราชอำนาจของพระองค์มั่นคงพอสมควรทีเดียว

การจัดการปกครองเพื่อลคมทบาทและอำนาจของขุนนาง

เท่าที่ปรากฏในเอกสารพอจะเห็นถึงวิธีการที่พระเจ้าติโลกราชทรงใช้ปกครอง
 เพื่อลคมทบาทและอำนาจของขุนนางได้ กล่าวคือ

1. ช่วยการบิดโอกาสให้ขุนนางสามารถสร้างสมอำนาจได้

ถึงกล่าวแล้วว่าที่มาแห่งอำนาจของขุนนางโดยเฉพาะขุนนางตามเมืองต่าง ๆ นั้น
 ประการหนึ่งเกิดเพราะขุนนางมีลักษณะของการลืมตอก เช่น

¹ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ , หน้า 53 .

² เรื่องเดียวกัน , หน้า 55 .

เมื่อหมื่นโลคนครมารับราชการในเชียงใหม่ ก็ให้หมื่นแก้วลูกชายครองเมือง-
ลำปางแทน¹ ในลักษณะเช่นนี้ทำให้ขุนนางตระกูลนั้นสามารถสร้างสมกำลัง
อำนาจได้ นอกจากนี้เนื่องมาจากระบบการปกครองทำให้เจ้าเมืองแต่ละ
เมืองมีอำนาจอย่างเต็มที่ในขอบเขตของตน ตลอดจนมีความสมบูรณ์และความ
พร้อมในตัวเอง ดังนั้น การที่เจ้าเมืองคนใดครองเมืองใดนาน ๆ (ซึ่งเท่าที่
ผ่านมาก่อนสมัยพระเจ้าติโลกราชเราไม่พบเลยว่า มีเจ้าเมืองคนใดถูกย้ายจาก
เมืองหนึ่งไปครองอีกเมืองหนึ่ง นอกจากจะกระทำความคิด เช่น กรณีเจ้าท้าว
ลกถูกย้ายจากเมืองพร้าวไปครองเมืองยวมไต) ก็เป็นอีกประการหนึ่งที่ทำให้
เจ้าเมืองผู้นั้นสามารถสร้างสมอำนาจได้ เพราะเท่าที่ผ่านมาเมื่อมีการชิงราชย์
เกิดขึ้น กำลังของผู้นอกการก็คือไพร่พลของเมืองที่ผู้นั้นครองนั่นเอง จากที่กล่าว
มานี้ อาจจะเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าติโลกราชทรงโยกย้ายสับ-
เปลี่ยนเจ้าเมืองตลอดเวลา เห็นได้จากข้อความที่ปรากฏในพงศาวดารเมืองน่าน
คือ

หลังจากที่ท้าวผาแสง เจ้าเมืองน่านตาย พระเจ้าติโลกราชก็โปรดให้
หมื่นสร้อยเชียงของมาครองแทน ครองได้ 4 ปี ก็โปรดให้ไปครองเมืองฝาง

ต่อมา หมื่นคำครองแทน ครองได้ 3 ปี ก็ไปครองเมืองฝาง โดย-
ท้าวซากันจากเมืองฝางมาครองแทน ท้าวซากันครองได้ 4 ปี แกวเอาพลมา
รบ แม่แต่ท้าวซากันจะรบชนะแกวแต่ก็โปรดให้ย้ายท้าวซากันไปครอง เชียงราย
แล้วให้ท้าวอายุยวมมาครองเมืองน่านแทน ครองได้ 4 ปี ก็ตาย

หมื่นมงคลเชียงเรือครองต่อมา ครองได้ 6 เดือน เจ้าเมืองลำปาง
ก็มาครองแทน อยู่ได้ 8 ปี ก็ย้ายไปครองเชียงแสน...²

การที่ทรงโยกย้ายสับเปลี่ยนเจ้าเมืองอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้ นอกเหนือ
จากเหตุผลอื่น ๆ แล้ว น่าจะอธิบายได้ว่า เพื่อเป็นการปิดโอกาสการสร้างสม

¹ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 50.

²หจญ., หน้พงศาวดาร เลขที่ 001.2/29 พงศาวดารเมืองน่าน,
หน้า 7/2 - 8/2.

อำนาจของขุนนางได้ ประการหนึ่ง

นอกจากลักษณะการสืบทอดจะเป็นที่มาแห่งอำนาจของขุนนางแล้ว ปัญหาการกำหนดผู้สืบราชสมบัติก็เป็นอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ขุนนางมีอำนาจและอิทธิพล (ดังกล่าวนำแล้ว) ทั้งนี้ในรัชกาลของพระเจ้าศิริโลกราชจึงดูเหมือนว่าพระองค์จะพยายามเล็กระบบเมืองอุปราช กล่าวคือ แม้ว่าพระองค์จะมีพระโอรสคือ ท้าวบุญเรือง แต่เท่าที่ปรากฏในเอกสารเราไม่พบพฤติกรรมใด ๆ เลย ที่เป็นการแสดงว่าพระองค์ทรงมีเจตจำนงจะให้ท้าวบุญเรืองครองราชย์ต่อจากพระองค์ แม้จะปรากฏในเวลาต่อมาว่า ท้าวบุญเรืองได้ครองเมืองเชียงรายได้ก็ตาม เพราะเท่าที่ผ่านมาในรัชกาลก่อน ๆ หากมีศรัทธาปรารถนาจะให้พระโอรสองค์ใดครองราชย์ต่อ โดยแสดงออกด้วยการให้ไปครองเมืองแล้ว การให้ครองเมืองในลักษณะนี้นั้นจะทรงกระทำแต่แรก กรณีที่ท้าวบุญเรืองแม้ว่า ต่อมาจะได้ครองเมืองเชียงรายได้ แต่ไม่ปรากฏเลยว่าในระยะแรกประทับอยู่ที่ไหน และเมือง-เชียงรายได้เองก่อนที่ท้าวบุญเรืองจะครอง หมิ่นกอมก็ครองอยู่ก่อน² นอกจากนี้ การที่ทรงให้ท้าวบุญเรืองไปครอง เชียงรายนั้น น่าจะมีลักษณะเป็นเพียงการให้ขุนนางที่มีความสามารถคนหนึ่งไปครอง เมือง เท่านั้น

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันพื้นฐานของที่มาแห่งอำนาจของขุนนางยังมาจากผลประโยชน์ในที่คืนที่ครอบครองด้วย โดยเฉพาะในรูปของส่วยสาอากร ในรัชกาลของพระเจ้าศิริโลกราชนั้น เราเห็นความพยายามในอันที่จะควบคุมผลประโยชน์อันนี้เช่นกัน กล่าวคือ นับแต่รัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกนปรากฏในเอกสารว่า พระองค์โปรดให้สร้างวัดบูรจันขึ้น แล้วโปรดให้เอาค่าส่วยและผลประโยชน์จากวัดต่าง ๆ มาไว้กับวัดบูรจัน³ การที่ทรงเอาผลประโยชน์จาก

¹ สงวน โชคดีสุขรัตน์, "ตำนานราชวงศ์ปทุม" ใน ประชุมตำนานลานนาไทย, หน้า 311.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

³ พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 309.

วัดอื่น ๆ มาให้กับวัดบูรณัน เช่นนี้ นอกจากจะกระทบกระเทือนกับวัดนั้น ๆ แล้ว เจ้าเมืองหรือขุนนางผู้ให้กลับมาก็ได้รับความกระทบกระเทือนด้วย เนื่องจากวัดที่ได้รับกลับนามักจะเป็นวัดที่สร้างโดยขุนนาง ดังนั้นในค่านหนึ่งวัดจึงเป็นเสมือนฐานอำนาจของขุนนางด้วย* ดังนั้นเมื่อพระเจ้าสามฝั่งแกนทรงเลิกกลับไปของวัดเหล่านั้น จึงมีผลต่อการวิครอนอำนาจของขุนนางทางอ้อม ซึ่งอาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ขุนนางไม่ค่อยคานการซึ่งราชย์ของเจ้าท้าวลก นอกจากนี้แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานว่าในรัชกาลของพระเจ้าสามฝั่งแกนมีการเรียกเก็บส่วยเข้าเมืองหลวง แต่เท่าที่ปรากฏหลักฐานในเวลาต่อมาทำให้สันนิษฐานได้ว่า พฤติกรรมเช่นนี้อาจจะมีขึ้นและควรจะปฏิบัติต่อกันมาจนเมื่อพระเจ้าติโลกราชขึ้นครองราชย์ ไม่เช่นนั้น ในอาญาสิทธิ 4 ประการ ที่หมื่นโลกนครขอคงจะไม่มีว่า "...ส่วยสาอากรทั้งปวงให้เจ้าแคว้นเป็นผู้เก็บ..."¹ พรประการนี้พระเจ้าติโลกราชเองก็คงจะไม่พอพระทัยนัก แต่เพราะฐานะและพระราชอำนาจยังไม่มั่นคงพอ จึงต้องทรงขอมตาม จนต่อมาเมื่อพระราชอำนาจของพระองค์มั่นคงแล้วจึงโปรดให้หมื่นคำพรวดจัดการเก็บผลประโยชน์ ทั้งจากในเชียงใหม่ และจากเมืองต่าง ๆ ดังปรากฏว่า "...ไค้ค่าค่า คาเงิน คาเบี้ย ส่วยไร เข้าราชโกฏีมากนัค..."² การที่ทรงจัดเก็บผลประโยชน์เข้าศูนย์กลาง เช่นนี้ น่าจะเป็นวิธีหนึ่งที่มีผลต่อการควบคุมและลดอำนาจของขุนนางไค้

2. นอกจากจะทรงปิดโอกาสการสร้างสมอำนาจของขุนนางแล้ว การเอาขุนนางที่มีความสามารถมาไว้ใกล้ตัว ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะควบคุมขุนนางไค้ เช่นกรณีหมื่นโลกนคร ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถมาก นอกจากนี้ยังเป็นพระเจ้าอาด้วย ดังนั้นฐานอำนาจคงจะมีมากเช่นกัน ดังจะเห็นว่า สิ่งที่หมื่นโลกนครได้รับเป็นการ

* เนื่องจากขุนนาง เมื่อสร้างวัดแล้วมักจะกลับไปครอบครองของตนให้กับวัดที่เรียกว่า ข้าพระ ข้าพระนี้ได้รับสิทธิพิเศษมากมาย ประการสำคัญคือ เป็นการสืบทอดชั่วลูกหลาน และจากการที่วัดสามารถจะหารายไค้เพิ่มเติมไค้ยิ่งทำให้วัดมีฐานะที่ดี ซึ่งก็คือความมั่งคั่งและฐานอำนาจของขุนนางผู้นั้น .

¹พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 322.

²ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 67.

ตอบแทนเมื่อปราบเจ้าแสนซางได้ และยอมมาอยู่เชียงใหม่คือ การไต่ครอง
 พันนาซาง และถว้การไต่ควบคุมกำลังคนอีกมากมาย¹ การที่ทรงเอาขุนนางที่มี
 ความสามารถและมีฐานอำนาจที่มั่นคงมาไว้ใกล้ตัว เช่นนี้ มีผลคือพระองค์
 2 ประการคือ ประการแรก สามารถควบคุมสอดส่องได้ใกล้ชิด ประการที่สอง
 เมืองของขุนนางที่ถูกทิ้งเข้ามาจะกลายเป็นฐานกำลังที่สำคัญของ เมืองหลวง
 ไปโดยปริยาย ก็จะทำให้เห็นว่า เมืองลำปางกลายเป็นฐานกำลังที่สำคัญในการ
 ขยายอำนาจไปเมืองต่าง ๆ เช่น ในการไปที่เมืองสาครเจ้าหาญแต่ห้องก็เกณฑ์
 คนจากพันนาต่าง ๆ ในเมืองลำปางไป² ตลอดจนการตีเมืองสองแควด้วย
 เช่นกัน³

3. นอกจากที่กล่าวมาแล้ว การให้ขุนนางคุมกันเองก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่
 ทรงใช้เพื่อการควบคุมขุนนาง กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2029 พระเจ้าติโลกราช
 โปรดให้ ขุนนาง 6 คน ไปครองเมืองลำปาง⁴ การให้ขุนนางไปครองถึง
 6 คนนั้น จะเพื่อให้ช่วยรักษาป้องกันเมือง หรือช่วยเหตุผลใดก็ตาม แต่การ-
 ครั้งนี้ทำให้ความคึกของขุนนางที่จะก่อการขบถต้องล้มเหลว เพราะขุนนาง 2
 ใน 4 คน ไม่รวมมือช่วย ดังนั้นการที่ทรงตั้งขุนนางไปครองลำปางถึง 6 คน
 นอกจากจะเป็นผลดีทางการเมืองแล้ว ยังเป็นผลดีคือพระองค์ทรงที่ขุนนาง-
 เหล่านั้นจะคอยสอดส่องกันและกัน เป็นการทอนอำนาจและคุมอำนาจกันเองไป
 ในตัว

4. ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชนั้น การแต่งตั้งขุนนางไปครองเมืองใด
 มิใช่ขึ้นกับการเป็นพระญาติพระวงศ์ แต่ขึ้นกับว่าขุนนางผู้นั้นมีความสามารถเพียงใด
 หรือไม่ และเหมาะสมต่อตำแหน่งนั้นเพียงใด ดังนั้นในบางครั้งอาจจะไต่ครองเมือง-
 ใหญ่ บางเวลาอาจจะไต่ครองเมืองเล็ก ฉะนั้นพอจะคาดคะเนได้แสดงให้เห็นถึง-

¹ หวญ., บัญชีจ้างแปล เลขที่ 28 หน้า 9 พงศาวดารเมืองเงินยาง
 หรือเมืองเชียงแสน, หน้า 181.

² คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 50-51.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

⁴ สงวน โชคิสุวัณ, "คำานานราชวงศ์ปกรณ", หน้า 340-341.

นโยบายการแต่งตั้งขุนนางของพระเจ้าคิโลกราชไวยุคเจน คือ

ปางนั้นมหวแสง...	สรสศรัล
เอาหมื่นนครมา	แต่งตั้ง
เป็น เติมกัถกร	ชยงชั้น คินแธ
ใครบึงยกไวรรง	รอบแคน ¹

การที่ขุนนางจะมีอำนาจไคขึ้นอยู่กับ เงื่อนไขดังกล่าว และการที่กษัตริย์สามารถ
แต่งตั้งโยกย้ายขุนนางไคอย่าง เติมที่เช่นนั้น เป็นการควบคุมและลคบทบาท
อำนาจขุนนางไคทางหนึ่ง

5. ประการสุดท้ายในการชจคอิทธิพลและลคบทบาทอำนาจขุนนางคือ
การสังหารในรัชกาลของพระองค์ มีขุนนางที่ถูกฆ่าคือ ท้าวชัยคำพระอนุชา
เจ้าเมืองเทิง ท้าวบุญเรืองพระโอรส หมื่นโลกนคร และกลุ่มสุดท้ายคือ
หมื่นเชียงเรือ หมื่นพร้าว หมื่นเชียงรายและหมื่นจำค่าน้อย

วิธีการต่าง ๆ ที่ทรงใช้เพื่อควบคุมและลคบทบาทอำนาจของขุนนาง
ดังกล่าวข้างค นับว่าไคผลดีเพราะปรากฏวาคลครัชสมัยของพระองค์
ปัญหาจากขุนนางที่เคยปรากฏในรัชกาลก่อน ๆ แทบจะไม่มี จะมีบ้างก็ทรง-
จคการไค กล่าวโดยสรุปคือ ควยวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ มีผลให้ฐานะและ
พระราชอำนาจของพระองค์มั่นคงและมีเสถียรภาพอย่างไมเคยปรากฏใน
รัชกาลก่อน ๆ

การควบคุมและลคบทบาทของพระสงฆ

นอกจากขุนนางแล้ว พระสงฆเป็นอีกกลุ่มที่ทรงกำเนนการเพื่อลค
บทบาทลง

เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ พระสงฆที่มีบทบาทขณะนั้นคือ พระสงฆนิกาย-
รามัญ ซึ่งสืบมาจากพระสุมนะเถร พระสงฆคณะนี้เข้ามาในอาณาจักรลานนาไทย

¹ ลลนา สิริเจริญ, คู่มือลลคยวนพ่าย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และ
ท่าปกเจริญผล, 2518), หน้า 284.

โดยพระเจ้ากือนา และได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากพระองค์เป็นอย่างมาก และในรัชกาลของพระเจ้ากือนานี้เอง พระสงฆ์คณะนี้ก็ได้เข้ามามีบทบาทในการเมือง การปกครอง กล่าวคือ พระเจ้ากือนาโปรดให้มนตรีเข้าร่วมในการพิจารณาคดีของบ้านเมืองร่วมกับขุนนางที่ทรงแต่งตั้ง ซึ่งนับเป็นครั้งแรก บทบาทของพระสงฆ์กลุ่มนี้ทวีมากขึ้นโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์พระมหากษัตริย์ (ดังกล่าวนำแล้ว) ทั้งนี้เมื่อพระสงฆ์ฝ่ายสีหฬแพร่เข้ามาในเชียงใหม่ พระเจ้าคิลอกราชจึงทรงให้การสนับสนุนและให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์ใหม่นี้ทันทีเห็นได้จาก เมื่อทรงออกผนวชก็โปรดให้พระเมธีกร ซึ่งเป็นสงฆ์ฝ่ายสีหฬเป็นพระอุปัชฌาย์² นอกจากนี้เขาใจว่า พระองค์โปรดให้

... รื้อถอนสีมาของวัดในลานนาทั้งหมดแล้วผูกใหม่ และคงปฏิรูปนาอุทิศชาวของในวัดกันใหม่ทั้งหมด เพราะการอุทิศของไหลลัชชีไม่มีผลไม่โคบุญ...³

การที่ทรงกระทำเช่นนี้ น่าจะมีผลคือ ผลประโยชน์ตลอดจนทรัพย์ สิ่งของที่วัดเคยมีเคยได้ เมื่อทรงกลับไปใหม่อาจจะไม่เท่าเดิมก็ได้ และในขณะเดียวกันก็แสดงถึงความเหนือกว่าของพระองค์ที่มีต่อสงฆ์นั้น ๆ คำานานมูลศาสนาที่แต่งโดยพระฝ่ายสวนคอก กล่าวว่า พระเจ้าคิลอกราชทรงเอาพระพุทธรูปลักขิต ซึ่งเป็นพระนิกายสีหฬ มาเป็นเจ้าอาวาสวัดสวนคอก⁴ การกระทำนี้เขาใจว่าเพื่อเป็นการลดบทบาทของพระสงฆ์ และการที่ทรงให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ฝ่ายสีหฬก็เพื่อเป็นการคานอำนาจพระสงฆ์ฝ่ายรามัญนั่นเอง.

¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, "การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่...", หน้า 42.

² พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณ, คำานานมูลศาสนา, หน้า 358.

³ ทร.ประเสริฐ ๗ นคร, "คำานานมูลศาสนาวิคป่าแคงเชียงตุง," ใน อนุสรณ์ ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช, หน้า 45.

⁴ พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณ, คำานานมูลศาสนา, หน้า 359.